

Cilt: 5, Sayı: 10, Temmuz 2017 / Volume: 5, Issue: 10, July 2017

ÇEVRENİN GÖZÜNDE BİR SULTANIN PORTRESİ; YILDIRIM BAYEZİD

The Portrait of a Sultan in the Eyes of the Periphery; Yıldırım Bayezid

Selcen Özyurt Ulutaş*

ÖZ

Sultan I. Bayezid (Yıldırım Bayezid) devlet idaresini her açıdan şekillendiren en etkileyici sultanlardan biriydi. Onun kararları ve uygulamaları devletin hangi yöntem ile nasıl yönetileceğini şekillendirmiştir. Askeri ve politik bakımdan birçok ilk onun döneminde gerçekleşmiştir. Avrupa ve Anadolu'daki büyük başarılarına ve devlet yapısını güçlendiren kararlarına rağmen, kaynakların kendisinden bahsetme şekli hayli dikkat çekicidir. Kaynaklara göre gerek kendisi, çevresi ve gerekse eşi en şiddetli ifadelerle eleştirilmiştir. Hatta başka hiçbir Osmanlı sultanı onun kadar itham edilmemiştir denilebilir. Beylikten devlete geçiş sürecinin ilk sultanı olan I. Bayezid, konar-göçer Türkmenler ve beylerin nazarında nasıl görülmüştür? Bir devlet kurmak için ağır bir bedel ödeyen biri miydi, yoksa ona olan her şeyi hak eden kötü bir hükümdar mıydı? Bu çalışma da bu sorunun cevabını aramak üzere özellikle anonim kaynaklara başvurulacaktır. Çünkü ancak bu sayede çevrenin algısını anlayabilmek ve değerlendirebilmek mümkün olabilecektir.

Anahtar Kelimeler: Sultan I. Bayezid, Konar-göçer, Anonim Kronik.

ABSTRACT

Sultan Bayezid I (Yıldırım Bayezid) was one of the most influential sultans, who shaped the state administration in every respect. His practises and decisions mapped out the route for the ways in which state would be governed. His reign was a period of many firsts in terms of militaristic and political developments. Despite his great achievements in Europe and Anatolia, and his decisions, which strengthened the state structure, the way the sources mentioned him is mind blowing. He, his wife and the people around him were all harshly criticized. No other Ottoman Sultan was criticized like him. As the first sultan of the transition process from beylik to statehood, how was Sultan Bayezid I seen in the eyes of nomadic Turks ('Konar-göçer') and neighboring Turkish beys? Was he someone who paid a heavy price for

* Yar. Doç. Dr., Uşak Üniversitesi, Fen- Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, selcen.ozyurt@usak.edu.tr

Çevrenin Gözünden Bir Sultanın Portresi; Yıldırım Bayezid / Selcen Özyurt Ulutaş

Osmanoğullarının neden tercih edildiğidir. Birçok cevap verilebileceği gibi bu çalışma bağlamında verilecek en önemli yanıt şudur; Trakya başta olmak üzere, Osmanoğulları adına savaşan Türkmen aileler, akıncılar askerî başarıları karşısında hem maddi zenginlik elde ediyorlar hem de Anadolu'nun zorlu siyasi ve askerî şartlarından sıyrılıp yeni bir hayata başlayabiliyorlardı. Üstelik bu yeni hayatlarında kendilerini denetleyen, sınırlar koyan bir üst siyasi-askerî teşkilat da bulunmuyordu. Bu vaziyet Akıncı Türkmenler ile Osmanoğullarının ittifakının en cezbedici özelliği olarak onlara olan ilgiyi ve katılımı arttırıyordu. Ayrıca her iki taraf için bir kazan-kazan durumu sağlanıyordu. İlk dönemlerinde Osmanoğulları da düzenli orduya para harcamadan onlar adına savaşan bir güce sahip oluyordu³.

Düzenli orduya geçiş ile yani XV. yüzyıldan itibaren Osmanoğulları ile Akıncı Türkmenler arasındaki ittifak değişmeye başladı. Beylikten devlete geçişle beraber konar-göçer zümrelerin müstakil yaşamları merkezi yönetim tarafından şekillenmeye başlamıştı. Artık merkezî yönetim kimin nereye yerleşeceğine, ne kadar vergi vereceğine, kimlerin savaşa katılabileceğine ve bunun gibi birçok hususa dair düzenlemeler getirmeye başladı. Böylece artık iki güç ortaya çıkmaya başlıyordu; merkezi temsilen divan, ordu, hazine gibi devlet aygıtları ve geleneksel hayatlarını devam ettiren çevredeki konar-göçer zümreler. Bu iki yapı arasında baş gösteren sorunlar ise Osmanoğullarının kurduğu devletin yeni meseleleri olarak kaynaklarda⁴ kendini belli etmeye başlıyordu. Beylikten devlete geçişin ilk adımları Orhan Bey ile atılmış, Sultan I. Murad ile devam etmiş, Sultan I. Bayezid ile daha da hızlanmıştı. Bu çalışmada anonim kronikleri esas alarak devletleşme sürecinin hız kazandığı I. Bayezid döneminde çevreyi oluşturan Akıncı, konar-göçer Türkmen zümrelerin devletleşmeye-merkezileşmeye nasıl tepki gösterdiğine bakılacak ve nedenleri üzerinde durulacaktır.

Sultan Bayezid dönemi kısa sürmüş, sonuç olarak mağlubiyetle kapanmış olsa da onun aldığı kararlar ve faaliyetleri devletin ideolojik temellerini atmıştır. Sultanın hâkimiyetinin başladığı ilk andan itibaren Anadolu'da merkezî bir idari yapı kurma ve vasallık bağlarına son verip tâbilik siyasetini uygulama amacıyla hareket ettiği tarihi kaynaklarca sabittir (Emecen, 2014: 70). Öte yandan yine tarihî kaynaklara özellikle yazarı belli olmayan anonim kroniklere göre Sultan Bayezid bu minvalde aldığı kararları ve uygulamaları nedeniyle şahsı, yöneticileri ve karısı da dâhil olmak üzere neredeyse tüm Osmanlı sultanları arasında en çok eleştirilen, suçlanan kişidir.

³ Konuyla ilgili bkz: Halil İnalçık, “Gaza ve Osman Gazi'nin Ortaya Çıkışı”, *Devlet-i 'Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar I*, İstanbul, 2009, s.9-15; İnalçık, “Anadolu'da Oğuz/ Türkmen Göçleri, Anadolu'da Selçuklu Sultanlığı”, *Devlet-i 'Aliyye*, s.7; İnalçık, “Gazi Beylikler, Uc Toplumu ve Kültürü” *Devlet-i 'Aliyye*, İstanbul, 2009; Irene Melikoff, “İlk Osmanlılar'ın Toplumsal Kökeni”, *Osmanlı Beyliği 1300-1389*, Ed. Elizabeth A. Zachariadou, İstanbul, 1997, s.149-158.

⁴ Söz konusu durumu özellikle ilk dönem Anonim Kroniklerde görmek mümkündür.

Bayezid'in Hükümdar Olması ve Merkezi Yönetimi Güçlendirme Çabaları

Osmanlı Devletinin özellikle ilk dönemini anlatan kroniklerde Sultan Bayezid'in tahta çıkışı ile ilgili bilgi ya yok denecek kadar azdır ya da Âşıkpaşazâde⁵'de olduğu gibi üstü örtülü bir hüznün ile nakledilmiştir; "... *O kâfir yaklaşınca mızrağını çevirip padişaha vurdu. Hemen padişahın üzerine çadır kurdular. Bayezid'i sancak dibinde bıraktılar. Beri tarafta Yakub Çelebi⁶ kâfirleri bozguna uğratmıştı. Gelip Yakub Çelebi'ye "gel seni baban ister" dediler. Çadıra gelir gelmez onu da babası gibi ettiler* (Yavuz, Saraç, 2007: s. 107)." Âşıkpaşazâde buraya kadar yaşananları anlatır ama okuyucuya da cevapsız sorular bırakır; savaş meydanından Yakub Çelebi'yi "*kandırarak*" çağıran kimlerdir? Çünkü yazara göre Şehzade Yakub oldubittiye getirilip öldürülmüştür. Bu ani ve kimsenin beklemediği hamlenin yarattığı tepkiye de kitabında değinmeden geçmez ve "... *O gece asker arasında huzursuzluk ve kargaşa oldu* (Yavuz, Saraç, 2007: s. 107)" diye aktarır ancak daha fazla malumat vermez. Fakat yine de duygularını ifade etmeden duramaz Şehzade'nin ölümüne dair yaşanan siyasi çekişmeleri anlatan bir şiir ekler;

"Âlem yine nazlanmaya başladı,

Akıllı insan bunu ibretle seyreder.

Dünyada baştanbaşa arzu ve istek rüzgârı esti;

Söylemler sustu, söyleyenler de dilsiz kesildi (Yavuz, Saraç, 2007: s. 107)."

Yıldırım Bayezid'in tahta çıkışına dair bir başka eleştiriyi Enverî'nin Düstûrnâme adlı eserinde görmek mümkündür;

"Kıgrup Ya 'kub'ı kıldılar helâk

Bâyezîd oldu beğ oldı hasma bâk (Öztürk a, 2003: s.34)."

Enverî'nin o devir için hayli cesur ifadeler kaleme aldığını söylemek mümkündür. İki satırlık yukarıdaki yazısında açıkça Şehzade Yakub'un haksız yere öldürüldüğünü yazmış ve üstüne ironik bir üslup ile "*hasma bak*" diyerek Bayezid'in tahta çıkmak için kardeşini öldürmesinin yanlış olduğunu ifade etmiştir. Ancak yazar yine kimlerin Şehzadeyi öldürdüğünü, kimlerin Şehzade Bayezid'in yanında onun için bu işi yaptığını yazamamıştır.

Bu noktada, Yakub Çelebi'nin kimler tarafından öldürüldüğü sorusunun cevabı daha da önem kazanmaktadır. Çünkü Sultan Murad'ın şehit olduğu duyurulmadan Yakub Çelebi'nin savaş meydanından alınarak öldürülmesi esasında devletin yönetim metoduyla yakından alakalıdır. Ayrıca tahta geçişinden hemen

⁵ Asıl adı Derviş Ahmed, mahlası Aşık'ıdır. Amasya sancağına bağlı Mecitözü kazasının Elvan Çelebi köyünde doğdu. 1.Mehmed, 2. Murad ve 2. Mehmed'in seferlerine katıldı. İstanbul'un fethinde bulundu. Fetihden sonra İstanbul'a yerleşti. Osmanlı tarih yazıcılığında çok önemli bir yeri olan Menakıb-u Tevârih-i Al-i Osman, Osmanlı devletinin kuruluşundan Fatih döneminin sonuna kadar gelmektedir.

⁶ Kosova savaşında öldürülen Sultan I. Murad'ın tahta çıkmaya aday diğer oğlu.

sonraki ilk siyasi faaliyetlerine kabaca bakıldığında dahi Sultanın, Anadolu ve Rumeli’de nasıl bir yol izleme düşüncesinde olduğunun ilk işaretleri ortaya çıkmaktadır (Emecen, 2014: s. 70). Öte yandan Stanford J. Shaw’un bu soruya verdiği cevap da önemli görülmektedir. Ona göre, Yakub Çelebi’nin öldürülerek Şehzade Bayezid’in tahta çıkmasını sağlayanlar, Sultan Murad’ın öne çıkarttığı devşirme unsurlardır. Shaw’a göre, ilgili dönemde iki Şehzade farklı gruplarca desteklenmektedir. Yakub Çelebi bilhassa gazi Türkmen Beyler tarafından veliaht Şehzade olarak görülürken Şehzade Bayezid devşirme zümrelerin sultan adayıdır (Shaw, 2004: 51). Şayet Bayezid’in Sultan olduktan sonraki faaliyetlerine bakılırsa bu yorumun gerçeğe oldukça yakın olduğu görülür.

Sultan Bayezid hem siyasi faaliyetleri hem de içeride devleti dönüştürecek bürokratik, malî ve askerî hamleleriyle Osmanlı Devletinin imparatorluğa geçişini sağlamıştır. Ancak bu süreç hayli sıkıntılı ve zorlu geçmiştir (Emecen, 2014: 69). Her şeyden önce bu idealini gerçekleştirmek için Sultan Bayezid, devletin nesep asabiyetine dayalı yapısını değiştirmeye yönelik etkili kararlar almış ve uygulamıştır. Yani devletin yönetiminde güçlü ve etkin Türkmen Beyler ve askerler ilk kez onun yönetiminde yerlerini devşirme asıllılara bırakmaya başlamıştır. Sultan Murad ve devamında Sultan Bayezid ilk önceleri sadece sultanın özel koruması olarak sınırlı sayıda olan devşirme kökenli askerlerin sayısını artırarak Sultana doğrudan bağlı askerî gücü kuvvetlendirmiş ve ön plana çıkartmışlardır. Sultanın yeni ordusu, Türkmenlerden oluşan ve evvela kendi beyine sadakat gösteren askerî gücün önüne geçmeye başladı. Sultan bu hamlesiyle merkezî idari yapıyı pekiştirdiği gibi kendisine alternatif yahut muhalif olabilecek Bey aristokrasisinin de önüne geçmiş oluyordu.

Kaynaklarda devşirme kökenli askerlerin artmasına her ne kadar şiddetli tepki gösterilse de esasında Sultan Bayezid kadim bir devlet anlayışını Osmanlı’da kuvvetle hayata geçiriyordu. Nizam’ül Mülk, kendinden önceki siyasi ve tarihî yaşanmışlıklardan süzerek sistemleştirdiği ve en önemli eseri Siyasetnâme’de detayı ile anlattığı üzere, ordunun katıksız tek bir soy veya ırktan teşkil etmesinin çeşitli tehlikelere sebep olabileceğini yazmıştı (Bayburtlugil, 2006: s.121-122). Tarihî süreç, bu hükmün ne denli isabetli bir karar olduğunu göstermektedir. Kuşkusuz bu uygulamanın en önemli örneklerinden biri ve Nizam’ül Mülk’e örnek olan uygulama Abbasî Devletidir. Abbasîler döneminde mülkün esas sahibi olan ve o dönem üstün asabiyet konumundaki Arapların hâkimiyet dairesi içinde yer alan Türkler, Arapların hâkimiyetini tanıdıkları nispette devletin içinde yüksek mevkilere gelmişlerdir. Söz konusu dönemde Türkler nesep asabiyeti bakımından hükümdara ne kadar uzaksalar, sebep asabiyeti itibarıyla o denli yakın olabilmişlerdir. Türkler, Abbasî Devletinde yüksek makamlara gelebilmişlerdir ancak hiçbir zaman elde ettikleri makamlarda ve mülklerde hak iddia edememişlerdir. Çünkü nesepleri buna müsaade etmemektedir (Şeker, 2011: s. 26). Bu bilgiye ve bilince sahip olduğuna kanaat getirebileceğimiz Sultan Bayezid, nesep bakımından kendi mutlak iradesine ve idaresine, devamlılığına müdahale edemeyecek devşirme sistemini, tüm tepkilere rağmen uygulamaya devam etmiştir. Sultan, Türkmen beyleri ve askerleri kademeli olarak ordudan ve idari sistemden uzaklaştırmaya başlamıştır.

Bayezid ve Çevresine Tepkiler

Yukarıda ifade edildiği üzere devşirme kökenli asker ve yöneticilerin artması kaynaklarda Sultan'ın en çok eleştirilen uygulamasıdır. Özellikle anonim kroniklerde, Sultanın Bayezid'in veziri Ali Paşa üzerinden orduya yabancı asker alımı hayli şiddetli bir şekilde tenkit edilmiştir;

“Heman kim Kara Halil oğlu Ali paşa Vezir oldu fisk-ı fücûr⁷ ziyade oldu. Mahbûb oğlanları yanına aldı. Adını iç oğlan koydu. Cümle manasib onların idi. Azl idüp birine dahi vermezlerdi. İç oğlanlara rağbet etmek Ali Paşa'dan kaldı (Öztürk, 2001: s. 38; Azamat, 1992: s. 34).”

Farklı anonim kroniklerde yer alan bu ifadelerden çevrenin, Yeniçeri Ordusunun çekirdeği konumunda olan İç Oğlan (Acemi Oğlan) ocağına bakışını anlayabilmek mümkündür. Metinde özellikle “mahbûb⁸ oğlanlar” tanımı hayli iddialı ve dikkat çekicidir. Çünkü bu ifade bizzat Ali Paşa'nın cinsel tercihlerine yönelik bir ithamdır. Yeniçeri Ordusunun temeli olan devşirme sistemi, nedenleri, gerekçeleri tek kalemde göz ardı edilerek Ali Paşa'nın şahsı hedef alınarak eleştirilmiştir. Peki, bu olumsuz algının ve şiddetli tepkinin sebebi nedir? Burada çevre ile merkezin yönetim ve devlet anlayışları arasında büyük bir çatışma yatmaktadır. Çünkü I. Murad dönemine kadar Osmanlı ordusunun temel gücünü Türkmen Beylerine bağlı Türk askerler oluşturmaktaydı. Bunların da düzenli ve donanımlı askerler olduğunu söylemek ise mümkün değildir. Ortaçağ'ın büyük Müslüman devletlerinde daha önce de ifade edildiği gibi ordular Nizam'ül Mülk'ün ordu tarifi üzerine teşkil ediliyordu. Osmanlı Devleti de bu bağlamda kendisine farklı milletlere mensup ama sonradan Müslüman edilmiş devşirme kökenlilerden müteşekkil bir ordunun temellerini atıyordu. Düzenli, sadece sultana bağlı ve farklı milletlerden oluşan ordunun kurulması ile Türkmen Beyler ve onlara bağlı askerlerin etkisi kademeli olarak azaltılıyordu. Elbette bu değişim ile beraber savaş sonucunda kazanılacak makamın, ganimetin ve toprağın da kaybedileceği açıktı. Önemli bir gelir kapısı söz konusu gruplar için kapanıyordu. Zaten “...cümle manasib onların idi. Azl idüp birine dahi vermezlerdi” ifadesi maddi kayba dair kaygıyı da açıkça göstermektedir. Bir yanda devletin merkezî-düzenli ordu kurma çabası sürerken çevredekilerin böylesi bir gelir ve itibar kaynağını kaybetmeleri şiddetli toplumsal reaksiyonların doğmasına sebep oluyordu. Devletin askeriyede, siyasette, ekonomide merkezîleşmesi ve yeni bir sistemi inşa etmesi çevrenin de buna uyum sağlamada direnmesi Osmanlı Devletinin en önemli sorunlarından biri olmuştur. Bu noktada Akıncı zümrelerin beklentileri ile devlet aklının planlarının ne denli farklı olduğunu belirtmek gerekmektedir. Zira Sultan Bayezid, Balkanlarda Osmanlı

⁷ Fisk u fücür: *Allah'a isyan içinde olmak, günah işlemek.*

⁸ Mahbûb: Muhabbet edilen, sevilen. Bu ifade ekseriyetle edebiyatta “sevgili” anlamında kullanılmaktadır.

hâkimiyetinin kalıcı olmasına vesile olabilecek büyük şehirlerin fethi ile meşgul olurken şüphesiz mevsimlik askerî güç ile bunu başarmasının hele hele tahkim edilmiş kalelerin kuşatılmasının mümkün olamayacağını gayet iyi biliyordu. Üstelik bilindiği üzere Sultan Bayezid'in en büyük arzusunun İstanbul'u fethetmek olduğu bilinirken bunun mevsimlik askerlik yapan zümreler ile olamayacağı gün gibi açıktı. Bir yandan bir cihan imparatorluğunun kurulması gayreti ile kararlar alınırken beri yandan kendi kaybettiği makamın derdinde olan zümrelerin ifadelerini dikkatle okumak gerekmektedir.

Kaynaklara göre, Sultan ve çevresine yönelik eleştiriler ordu ile sınırlı kalmamıştır. Düzenli ordu için hiç şüphesiz yeni ekonomik tedbirlerin alınması kaçınılmazdır. Mevsimlik akınlar veya ganimetler ile düzenli ordunun devamı sağlanamayacağı için Osmanlı yönetimi ekonomide de yeni kararları uygulamaya koymuştur. Muhtemelen, yeni vergilerin konulması ve paranın ayarında yapılan değişiklikler kaynaklarda şiddetle tenkit edilen bir başka konudur;

“Heman kim, Osman Beglerine, Acem ve Karamanlılar musahib oldu. Osman Begleri dahi dürlü dürlü günahlara mürtekb⁹ oldular. Kaçan kim Çandarlı Kara Halil ve Karamânî Türk Rüstem bu ikisi ulular ve âlimler idi. Hemân-kim onlar Osman Beglerine geldiler. Dürlü dürlü hiyle ile âlemi toldırdılar. Andan evvel hisâb, defter bilmezlerdi. Anlar te'lif itdiler. Akçe yığub hazine itmek anlardan kaldı(Pekmezci, 1988: s. 37; Akgün, 1988: s. 14-15; Adalıoğlu, 1990: s. 28-32; Çan, 2006: s. 69; Ayhan, 2003: s. 17-18; Birbiçer, 1989: s. 34-37)

“Çandarlı Halil oğlu Ali Paşa vezir oldu. Anun zemânında câhil dânişmendler çok oldu. Âl-i Osman ise sulb-u mu'tekîn kavim idi. İnancılar idi. Anlar kim geldiler, dürlü dürlü fetvâlar ve hilelere başladılar, ehl-i takva götürülüp hilebâzlar çoğaldı. Vilâyetlerde eski akçaya yesâğ idüp, yeni akça kesdürdiler. Bunlara hep anlar sebep olmuşlar idi. Ve Ali Paşa ise zevvâk kişi idi. Anu görüb halkın ekseri zevvak oldular” (Akgün, 1998: s. 14-15; Adalıoğlu, 1990: s. 30; Birbiçer, 1989: s.37; Çan, 2006: s. 69-70; Öztürk Oruç Bey), 2007: s. 33-34; Öztürk, 2001 Anonim: s. 38-39; Yavuz, Saraç, 2007: s.114)

⁹ Mürtekb: Para, kazanç karşılığı olarak kötü, uygunsuz işler çeviren (kimse)

Çevrenin Gözünden Bir Sultanın Portresi: Yıldırım Bayezid / Selcen Özyurt Ulutaş

Buraya aldığımız bu iki paragrafta ifade edilenler, çevre ile merkezin ne denli şiddetli bir çatışma yaşadığının açık bir göstergesidir. Merkezî bir devletin olmazsa olması tek elden yürütülen, denetlenen bir bütçesinin olmasıdır. Yani düzenli gelir ve giderlerin hesaplanarak bir hazinenin kurulması devlet olmanın şartıdır. Ancak konar-göçer hâlde yaşayan, vergi¹⁰, hazine ve benzeri kavramlarla o güne kadar bu denli tafsilatlı bir surette muhatap olmamış zümreler için bu durum anlaşılammaktadır. Osmanlı Devleti çatısı altında yaşamaya başlayan konar-göçer topluluklara göre devletin vergi alması, elde edilen geliri tek merkezde toplaması zorbalık, aç gözlülük, kişisel zevke düşkünlüktür. Yeni karşılaşılan ve kabul edilemeyen bu durum ise yöneticilerin kişisel zaafı ile açıklanmaya çalışılmaktadır.

Devletleşme yolunda yapısal adımların atıldığı bu dönemde yaşanan gelişmeler konar-göçer olup merkezî bir sisteme bağlı yaşamayan zümreler arasında hayret ve büyük tepki ile karşılanıyordu. Bu aslında normal bir tepkidir, çünkü neredeyse yüzyıllar boyunca alışılan hayat tarzında köklü değişiklikler meydana geliyordu. Türk tarihi bir yönüyle boyların bir araya gelerek ittifak dâhilinde kurdukları konfederatif siyasi teşekküller tarihidir. Bu yapıda, Hakan siyasi lider ve temsilci olmakla beraber bütünün parçaları konumunda olan Beylerin de her zaman büyük etkisi ve gücü mutlaka olmuştur. Hatta devletin kurucusu olan Osman Bey için eşitler arasında birinci (Shaw, 2004: s. 44) denilmesi bu durumun en iyi özetidir. Sultan Bayezid dönemiyle beraber ise eski yapının katılımcısı, ortağı olan zümreler mevcut konumlarını kaybetmeye, yönetici olmaktan yönetilen olmaya, statüleri değişikliğine uğramaya başlamıştı. Bu tedrici değişimin çevrede kabulü de hiç kolay olmamıştır. Söz konusu gruplar yeri geldiğinde yazıyla yeri geldiğinde de isyan ederek yaşananlara tepkilerini göstermekten çekinmemişlerdir.

Kaynaklarda siyasi, ekonomik nedenlerle Sultan Bayezid'in çevresine yönelik şiddetli tepkinin yanı sıra doğrudan Sultanın şahsına yönelik tenkitler de dikkati çekmektedir. İlk olarak Sultan Bayezid'in Sırp Prenses ile evlendikten sonra karakterinde ve hayat tarzında kötü yönlü bir değişimin olduğu ifade edilmiştir;

“...Sultan Bayezid, şarab içüb sohbet itmeği Laz kızından öğrendi. Ol vakte dek Osman nesli şarab içmiş degüldi (Öztürk, 2008: s. 151). “İşte Timur tehlikesine kadar Bayezid Han sohbet işlerini, Ali Paşa'nın da yardımıyla Sırp kızında öğrendi” (Yavuz-Saraç, 2007: s. 107)

Kaynaklara göre o güne kadar içkiden haberi olmayan Sultan, evlendikten sonra içki müptelası olmuştur (Akgün vd 1998: s. 14); hatta o denli içkiye bağımlıdır ki, içkiye olan ıptılası Sultanın asabını bozmuştur (Uzunçarşılı, 1999: s. 322). Ayrıca

¹⁰ Konar-Göçer zümrelerin de elbette kendi döneminin siyasi idaresine vergi vermekteydi. Ancak bunlar ekseriyetle, hayvancılık, mera gibi sadece meslekleri ile alakalı idi. Oysa yerleşik hayata geçmelerine müteakip sahip oldukları her şeyden vergi vermeye başlamaları söz konusu zümreler arasında çeşitli tepkilere neden olmuştur.

Çevrenin Gözünden Bir Sultanın Portresi: Yıldırım Bayezid / Selcen Özyurt Ulutaş

Sırp eşi ve Veziri Ali Paşa hayat tarzları itibariyle de Sultan Bayezid'i etkileri altına almışlar ve Sultanın manevi değerlerini ciddi manada tahrip etmişlerdir (Yinanç, 1979: s. 389). Hatta Sultanın iddia olunan itikadî zayıflığına ve içki düşkünlüğüne dair en önemli olay, aynı zamanda damadı olan Şeyhülislam Emir Sultan tarafından ciddi şekilde uyarılması hadisesidir. Rivayete göre, Bayezid, Niğbolu seferinden evvel şayet başarıya ulaşırsa 20 cami yaptıracağına söz verir. Zaferden sonra ise 20 cami yerine 20 kubbesi olan Ulu Camii yaptırır. Cami tamamlandıktan sonra Sultan, damadı Emir Sultan ile camiye tetkike çıkar. Bayezid, Emir Sultana caminin nasıl olduğunu, bir ekşiğinin olup olmadığını sorar. Emir Sultan da caminin çok güzel olduğunu ancak bir şeyin eksik olduğunu söyler. Bayezid ne olduğunu sorduğunda Emir Sultan; *“Caminin dört köşesine meyhane yapsaydınız camiye gelmek için iyi bir sebebiniz olacaktı. Ayrıca arkadaşlarınızla içmek için mükemmel bir mekân olacaktı”* diye cevap verir (Turyan, 1982: s. 44-46).”

Birçok kaynakta yer alan ifadelerle Sultan için çevresinin etkisiyle içkiye alıştırılan, zayıf karakterli olduğu, devlet yönetiminde etkin olmayan biri imajı çizilmektedir. Böylesi bir betimlemenin başka hiçbir sultan için yapılmamış olduğunu da belirtmek gerekir. Kaynaklara göre bu denli aciz biri olduğu için de kötü bir yöneticidir. Onun zamanında devlette, toplumda yozlaşma, rüşvet ve benzeri birçok olumsuz hadise yaşanmıştır. Bu durumun en önemli nedeni elbette Sultanın kişilik problemleridir. Yönetim zaafının en önemli sonucu ise devlet yönetiminde makamını hak etmeyen insanların olması ve halkın kötü durumda olmasıdır. Bu bakımdan en çok eleştirilen kişi şüphesiz Vezir Ali Paşa'dır. Kaynaklara göre bütün kötülüklerin başı, tüm haksızlıkların sebebi Ali Paşa'dır. Zevkine düşkün, fırsatçı, ahlaksız olan Ali Paşa devleti kendi keyfince yönetmektedir. Vezir Ali Paşa o denli kötü ve ahlaksızdır ki, halkın ahlakını dahi Ali Paşa bozmuştur;

*“Çandarlı Halil oğlu Ali Paşa vezir
oldı. Anun zemânında câhil dânişmendler çok
oldı. Âl-i Osman ise sulb-u mu'tekîn kavim idi.
İnanıcılar idi. Anlar kim geldiler, dürlü dürlü
fetvâlar ve hîlelere başladılar, ehl-i takva
götürülüp hîlebâzlar çoğaldı... Bunlara hep
anlar sebep olmuşlar idi. Ve Ali Paşa ise zevvâk
kişi idi. Anu görüb halkın ekseri zevvâk oldılar.
(Akgün vd 1998: s. 14)”*

Yönetim Anlayışına Tepkiler

Sultan Bayezid ile alakalı tenkitler şahsı, çevresi ile sınırlı kalmamıştır. Ayrıca Sultanın yönetim üslubu da eleştirilmiştir. En başta ifade edildiği üzere, Sultanın tahta çıkışıyla beraber devletin nasıl bir anlayış ile yönetileceğinin de işareti veriliyordu. Bu çerçevede Sultan, hükümdarlığının en çetin kararını vermek üzereydi; Hristiyanlara karşı kazandığı zaferlerden yararlanıp Avrupa içine mi ilerleyecekti yoksa yeni danışmanlarının tavsiyesiyle Anadolu'ya dönüp Türk Beyliklerini, devletine katarak Osmanlı Devletinin Anadolu'da siyasi birliğini mi tesis edecekti (Shaw, 2004: s. 57)? Sultan yüzünü Anadolu'ya dönmeye ve

beylikleri yönetimi altına almak için soydaşları ve dindaşları ile mücadeleye karar verdi. Sultan Bayezid'in Rumeli'de kazandığı zaferler onun "gazi" unvanını parlatmış, kendisinin ve devletin meşruiyetini kuvvetlendirmişti. Fakat dönüp Müslüman Türk beylerine hücumu onun bu sıfatına ciddi manada gölge düşürmüştü. Üstelik bunu yaparken Hıristiyan gençlerden oluşturduğu Yeniçerileri ve tabii Balkan vassallerinin gönderdiği Hıristiyan askerleri kullanması çevrenin nazarında Sultan Bayezid'in "kabahatini" daha da perçinlemişti (Çetin, 2005: s.30).

Sultan Bayezid, Anadolu seferine başlarken mücadelesinin dinî meşruiyet zeminini sağlam atmak zorundaydı. Sultan "*gazâya mani olana yapılan gazâ, gazâyı ekber*"dir (Şahin, 2007: s. 172) fetvasını alarak yapacağı mücadeleyi haklı bir temele oturtmaya çalıştı. Elbette karşısındaki beyler bunu kabul etmediler. Bu sebeple, Osmanlı hücumuna uğrayan Türkmen Beyler, o dönemin en güçlü hükümdarı olarak görülen Timur'a Sultan Bayezid'i şikâyet ettiler. Osmanlı'nın ilk hücum ettiği ve Anadolu'nun en büyük beyliklerinden biri olan Karamanoğlu, Timur'a mektup gönderdi ve dedi ki; "*Osman'a tabî, âlem biz verdik. Akîbet yine dönüp bize düşman, hakîpâyeye varan bu beş begin (Aydınoğlu, Hamitoğlu, Mentешеoğlu, Saruhanoğlu, İbn Eşref) kılıcıyla feth eyledikleri vilayetleri ellerinden alub muhkem zulm eylemiştir. Zulmü cihânı tutmuştur* (Sözen, Sakaoğlu, 2005: s. 227)." Akabinde bu beş bey de Timur'a gitmiş ve Sultan Bayezid'i ayrıca da şikâyet etmişler; "*Kılıcımız ile feth eylediğimiz diyarı zulm edip elimizden aldı* (Sözen, Sakaoğlu, 2005: s. 227)." diyerek, beyliklerinin istikbalini koruma gayretine girmişlerdir.

Görüleceği üzere Sultan Bayezid'in, gazâ-yı ekber formülü, karşı taraflarca dikkate alınmadığı gibi Osmanlı Sultanı açık bir şekilde "*zulmeden, zalim*" olarak addedilmiştir. Çünkü onlara göre Sultan Bayezid, İslamî kurallara ve Türk töresine aykırı davranmaktadır. Üstelik bu kural tanımazlığı Hıristiyan askerlerin eliyle yapması Sultan'a karşı gösterilen tepkiyi daha şiddetli hâle getirmektedir. Timur da kendisinden yardım isteyenleri geri çevirmemiş ve Türk töresi çerçevesinde hareket etmesi için Bayezid'i uyarılmış; "*biz senin aslını, neslini biliriz tanırız. Eğer haddini gözetir ve ona tecavüz etmezsen senin için iyi olur*" demiştir. Devamında ise "*Muhakkak ki sen Allah yolunda cihad eden bir adamsın ve ben seni öldürmek istemiyorum. Fakat babandan ve dedenden kalan topraklara kanaat etmelisin* (Çetin, 2005: s. 30)" diyerek özellikle Anadolu üzerindeki tasarruflarından vazgeçmesi gerektiği konusunda uyarılmıştır.

Bizans Kaynaklarının Bayezid Tasviri

Anonim kroniklerde ve diğer beylerin nazarında tasvir edilen Sultan Bayezid ve Osmanlı tablosuna bir başka pencereden de bakmak gerekmektedir. Zira Anadolu Beyleri ve konar-göçer zümreler yukarıda ifade edildiği üzere en ağır ithamları peş peşe sıralanırken Bizans kaynakları bize farklı bir Sultan Bayezid ve Osmanlı tasviri yapmaktadır. Özellikle İstanbul'u fethetmeyi kafasına koyan ve Osmanlı'yı bir cihan imparatorluğu hâline getirmek için köklü kararlar alan ve uygulayan Sultan Bayezid'in İstanbul'u kuşatması ve Balkanlardaki mücadelesi söz konusu zümreler tarafından adeta göz ardı edilmiştir. İstanbul kuşatmasına tanık olan Bizanslıların yazdıkları durumu tüm netliği ile ortaya koymaktadır;

“Şüphesiz düşman cephesinde de sükûnet yoktu. Kenti ele geçirmek maksadıyla hem gözle görülür hem de gözle görülmeyen on binlerce savaş aleti bunlar tarafından harekete geçirildi ve samimiyetle söylemek [gerekir ki], bize karşı denemedikleri herhangi bir çeşit tertip kalmadı. Düşmanların saldırısına açlık da eklendi, çünkü beklenenin aksine etrafımızdaki denizlerde de hâkimiyet sağlamış olmalarından dolayı var güçleriyle buğday naklini engelledikleri için sıkıntı dayanılmaz bir haldeydi ve her türlü tabiri aşmaktaydı. Bu sebeple [kent-İstanbul] sakinlerinin pek çoğu açıkça veya gizlice düşmana iltica etmekte, geride kalanlar ise büyük yılgınlık içinde bulunmaktaydı. İsa dostu İmparator, Asya’dan ve Avrupa’dan kısa bir süre içerisinde hiçbir askeri yardım gelmeyeceğini görünce gemiyle İtalya’ya gitmesi gerektiğini ve eğer mümkünse, oradan kente bir kısım yardım bulmayı düşündü. İmparator deniz yoluyla Fransa’ya giderek oradaki idarecilerle ittifak konusunda müzakerelerde bulunduğu ve [onları] ikna etmeye [çalıştığı] sırada kent açlık ve diğer felaketler sebebiyle o kadar büyük yokluk içindeydi ki, neredeyse herkes umudunu yitirmiş ve düşman surlara bir hamle yaptığında [kentin] derhal fethedileceği dışında hiçbir şey beklememekteydi. Bu şekilde [kent] sakinleri tarafından terk edildi ve bunların çok büyük bir kısmı düşman safına geçti. Düşmanlar saldırıya geçerek kentin surlarına çok fazla yaklaşmayı gereksiz görmekteydiler çünkü firariler ve denizle karada tutsak edilenlerle [kentin] tümüne sahip olabileceklerini; açlık ve sefalet nedeniyle her şeyi başarabileceklerini [düşünmekteydiler]. Türkler, sürenin uzadığını görmüş olduklarından dolayı (çünkü İstanbul’un kuşatma altında bulunduğu sekizinci yıl dolmaktaydı) ve aynı zamanda da halkın -kent olarak adlandırılması mümkün olduğundan- büyük bir kısmını itaatleri altına almış oldukları için [taarruzu] daha fazla ertelememeyi, fakat [kenti] kuşatmak için hazırlıklarını tamamladıktan sonra saldırıya geçmeyi kararlaştırdılar. Bu nedenle bunlar tarafından yürüyen kuleler inşa edildi, merdivenler yapıldı ve kuşatma için her türlü savaş aleti dikkatle hazırlandı. [Böylece] düşmanların her şeyi hazır. Ancak kim, Tanrı’nın mucizelerinin layığıyla anlatabilir? Kim, İsa’yı doğuran bakirenin bizim milletimize karşı göstermiş olduğu ifade edilemez yardım ve himmeti yüceltebilir? İfade edildiği üzere, düşmanların hazırlık yaptığı; bize gelen yolu açtığı ve iki gün içerisinde surlara saldıracağı sırada Moğol Timur’un doğunun derinliklerindeki yerlerden, Susan ve Ekbatan’dan [Türkistan’dan] Bayezid’in üzerine yürüdüğü bildirildi. Sonuç olarak 1402 yılında Ankara Savaşıyla Sultan Bayezid hem tahtını kaybetti hem de kurmayı hayal ettiği Anadolu siyasi birliği dağıldı. Ancak savaşın kaybedilmesindeki en büyük neden, hâkimiyeti altına aldığını düşündüğü Türk Beylerinin askerlerinin savaş sırasında Osmanlı Sultanını terk edip Timur’un saflarında karşı mücadeleye girişmesiydi (Mollaoğlu, 2008: s. 138-139).”

Söz konusu anonim Bizans kaynağında görüldüğü üzere, neredeyse teslimin eşiğine gelmiş olan İstanbul’un fethi, onların dahi beklemediği bir mucizeyle sona ermekteydi. Yaşanan mucize ise hayli ilginçtir ki esasında çevrenin ve beylerin adeta kendi elleriyle meydana getirdikleri bir olayın sonucudur. Bir yanda İstanbul gibi bir şehrin fethi için faaliyetler devam ederken beri yanda çevre ve yerel beyler kendi kişisel ikballeri çerçevesinde Osmanlı’ya karşı amansız bir ittifakın içerisinde olmuşlardır. Şüphesiz, bu durum çevrenin dünya ve hâkimiyet

Çevrenin Gözünden Bir Sultanın Portresi; Yıldırım Bayezid / Selcen Özyurt Ulutaş

algısıyla Sultanın devlet algısının ne denli farklı olduğunun en açık göstergesidir. 1402 Ankara Savaşı ile çevre ve beyler istediklerini elde etmişler ve eski düzenlerini bir süre daha devam ettirebilmişlerdir. Ancak Bizans için ise mucizeler ardı ardına yaşanmaya devam etmektedir;

“Bu şekilde Tanrı'nın merhametiyle bizim kentimiz özgürlüğe kavuştu. Bu şekilde İsa'yı doğuran gayet saf [Meryem] güçsüzler, fakirler ve kurtuluşa dair herhangi bir umuda sahip olmayanlar adına savaştı ve kenti sadece gerçekleşmesi tehdidi altında bulunduğu tehlikelerden kurtarmakla kalmadı, fakat aynı zamanda - mucizesi sayesinde- Bayezid'in oğullarının da [Bizanslıların] dindar imparatorunun ayaklarına kapanmasını sağladı. Barbarlar, uzun bir süre önce Romalılardan aldıkları topraklarla bölgeleri geri vermek ve bunların karşılığında barış yapmayı istemek zorunda kaldılar. Bu nedenden dolayı Karadeniz ile Avrupa'nın diğer pek çok kenti ve ünlü kent Selanik durumdan faydalanarak özgürlüğe kavuştular. Bu mucize bugüne değin İsa'nın Ana'sı tarafından bizim kentimiz lehine gerçekleştirilmiş mucizelerin en büyüğü ve en yücesi oldu (Mollaoğlu, 2008: s. 142).”

Merkezî bir devlet kurmak ve parçalanmış yapıya son vermek düşüncesiyle başa geçen ve bu yönde faaliyetlerde bulunan Sultan Bayezid bu düşüncelerinin bedelini canıyla ödemek zorunda kalmıştır. Öte yandan Ankara Savaşı sonunda kurmayı hayal ettiği devlet parçalanmıştır.

SONUÇ

Özellikle anonim kroniklere göre; Sultan Bayezid içki müptelası, eğlence düşkünü olup kişisel zaafı olan, devletin yönetimini vezirine bırakmış biridir. Veziri Ali Paşa ise düzenbaz, zevk düşkünü, fitne fesat çıkarıcı, kendi çıkarı için İç Oğlanları kullanan, para sevdası ve aç gözlülüğünden dolayı hazineyi kuran birisi konumunda gözükmekteydi. Devlet memurları da haktan, hukuktan, şeriatan anlamayan, okuma yazmaları dahi olmayan, rüşvetle, riyakârlıkla makam sahibi olmuş kimselerdir. Onun döneminde zulüm ve fesat almış yürümüştür. Kısaca devletin durumu içler acısı bir halde gözükmektedir. Öte yandan diğer Türk Beyleri, kendi hükümlerinde bulunan topraklarının zalim Osmanlılar tarafında işgal edildiğini düşünerek Osmanlı Padişahına karşı harekete geçmişlerdir.

Sultan Bayezid'e muhalefet edilen konuları; devşirme sisteminin gelişmesi, hazinenin kurulup vergi toplanması, sayımların yapılması, kadılık müessesinin memleketin her bir köşesine yayılması başlıkları hâlinde toplamak mümkündür. Oysa bütün bunlar merkezîleşen bir devletin yönetim aygıtlarıdır. Yapılan eleştiriler her ne kadar Sultan'ın ve adamlarının dinsiz, ahlaksız olduğuna yönelikse de esasında yazılanlar yaşanan değişimin, dönüşümün sancılarını çok açık bir şekilde göstermektedir. Anadolu'da tek merkezden idare olunan bir siyasi teşekkülün tesisinin ne denli zor olduğu gerek yaşanan olaylardan gerekse yazılanlardan anlaşılmaktadır. Anadolu'daki konar-göçer zümreler Anadolu Selçuklu devrinden itibaren merkezî yönetime karşı direnç göstermiş ve göstermeye de devam etmiştir.

Çevrenin Gözünden Bir Sultanın Portresi: Yıldırım Bayezid / Selcen Özyurt Ulutaş

Sultan Bayezid elindeki kuvvete, askerî zaferlerine güvenerek vasal beylerden kurulu siyasi yapıyı, merkezî bir idare altında birleştirip gerçek merkeziyetçi bir devlet tesis etmeye çalışmıştır (İnalçık, 2009: s. 69). Bunda da kısmen başarılı olmuştur. Fakat bu gelişmeye ve birleşmeye çevre ve Anadolu Beyleri karşı çıkmıştır. Osmanlı Devleti ile beraber Anadolu'da yeni bir dönemin başladığı açıktır. Parçalı siyasi vaziyet Osmanlı Sultanlarının eli ile birleştirilmeye çalışılıyordu. Ancak neredeyse binlerce yıldır kendi alıştıkları sistem dâhilinde yaşamaya alışkın olan çevre ve yerel beylikler sahip olduklarını terk etmek istemiyordu. Dikkat edilecek olursa özellikle Anadolu'da devlet ile halkın çatışması yüzyıllar boyunca da sürmüştür. Osmanlı Devletinin en kudretli sultanları olarak kabul edilen Fatih Sultan Mehmet, Yavuz Sultan Selim ve Kanuni Sultan Süleyman devirlerinde dahi isyanlar, çatışmalar devam etmiştir. Merkezin değişim ve gelişim hızı ile çevrenin buna uyum sağlama süreci tam bir çatışma hâlinde olmuştur. Bunun en temel sebebi de çevre dediğimiz ve ekseriyetle konar-göçer zümrelerden oluşan kesimlerin yerleşik hayata geçmedeki isteksizlikleridir. Yüzlerce yıldır süregelen hayat tarzlarını korumadaki ısrarlarına karşılık Osmanlı Devleti'nin merkezîleşme ve özellikle söz konusu zümreleri yerleşik hayata geçirme gayreti ifade edildiği üzere uzun yıllar sürecektir çatışmalara kapı aralamıştır.

KAYNAKÇA

- Adalıoğlu, H. H. (1990). Muhiddin Cemal'nin Tevâri-i Âl-i Osman'ı. (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: Marmara Üniversitesi.
- Akgün A. (1988). Anonim Tevârih-i Âl-i Osman. (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: Marmara Üniversitesi.
- Ayhan, H. (2003). Anonim Tevârih-i Âl-i Osman (Transkripsiyon, İnceleme, Dizin). (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: Marmara Üniversitesi.
- Azamat, N. (1992). Anonim Tevârih-i Âl-i Osman. İstanbul: Marmara Üniversitesi Yayınları.
- Bayburtlugil, Nurettin. (2006). Nizam'ül Mülk, Siyasetnâme. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Birbiçer A. (1989). Anonim Tevârih-i Âl-i Osman. (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: Marmara Üniversitesi.
- Birbiçer, A. (1989). Anonim Tevârih-i Âl-i Osman. (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: Marmara Üniversitesi.
- Çan, Ş. (2006). XVI. Yüzyıla Ait Bir Tevârih-i Âl-i Osman (Gramer İncelemesi-Metin-Sözlük). (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi.
- Çetin, H. (2005). Timur'un Anadolu Seferi ve Ankara Savaşı. (Doktora Tezi), Anlara: Hacettepe Üniversitesi.
- Emecen, F. (2014). İhtirasın Gölgesinde Bir Sultan: Yıldırım Bayezid. Osmanlı Araştırmaları, XLII, s. 67-92

Çevrenin Gözünden Bir Sultanın Portresi: Yıldırım Bayezid / Selcen Özyurt Ulutaş

- Gibbons, H. A. (1998). Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu. (Çev. Ragıp Hulusi), İstanbul: 21. Yüzyıl Yayınları.
- İnalcık, H. (2000). Osmanlı Devleti'nin Doğuşu Meselesi. Derleyenler; Oktay Özel-Mehmet Öz, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- İnalcık, H. (2009). Devlet-i 'Aliyye, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Kafadar, C. (1995). Between Two Worlds: The Construction of the Ottoman State, Berkeley & Los Angeles: University of California Press.
- Köprülü, M. F. (2004). Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu. İstanbul: Akçağ Yayınları.
- Mollaoğlu, F. K. (2008). Sultan I. Bayezid Dönemine Ait Grekçe Bir Anlatı. OTAM, XXIV, s. 129-146, Ankara.
- Öztürk, N. (2001). Anonim Osmanlı Kroniği. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.
- Öztürk, N. (2003). Fatih Devri Kaynaklarından Düstûrnâme-i Enverî, Osmanlı Tarihi Kısmı (1299-1466). İstanbul:Kitabevi Yayınları.
- Öztürk, N. (2007). Oruç Beğ, Tevârih-i Âl-i Osman. İstanbul: Çamlıca Basım Yayın.
- Öztürk, N. (2008), Mevlana Mehmed Neşri, Cihannüma. İstanbul: Çamlıca Basım Yayın.
- Pekmezci, M. (1988) Anonim Zikr-i Mülûk-i Âl-i Osman. (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: Marmara Üniversitesi
- Shaw, S. J. (2004). Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye I. (Çev. Mehmet Harmancı). İstanbul: E Yayınları.
- Şahin, H. (2007). Osmanlı Devletinin Kuruluş Döneminde Dinî Zümreler (1299-1402). (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul: Marmara Üniversitesi.
- Şeker, F. M. (2011). Selçuklu Türklerinin İslam Tasavvuru. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Sözen, M. -N. Sakaoğlu (2005). Şikâri, Karamannâme. Karaman: Karaman Valiliği.
- Turyan, H. (1982). Bursa Evliyalari ve Tarihi Eserleri. Bursa: Öner Yayınevi.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1999). Osmanlı Tarihi. C.1, Ankara: TTK.
- Witteck, P. (2013). Osmanlı İmparatorluğu'nun Doğuşu. (Çev.: Fatmagül Berktaş), İstanbul: Pencere Yayınları.
- Yavuz, K. - M.A. Yekta Saraç (2007). Âşıkpaşazâde, Tevârih-i Âl-i Osmân. İstanbul: Gökkubbe Yayınları.
- Yinanç, M. H. (1979). "I. Bayezid", M.E.B.İ.A., Cilt: II, s. 369-392, İstanbul